

Sammanfattning av föredrag den 9 april 2014 i kulturhuset Kajutan, Henån.

Afrikakorrespondenten och dokumentärfilmaren Marika Griehsel beskriver FREDENS VÄG genom sin personliga betraktelse över Nelson Mandelas gärning och arv och hur det kan inspirera oss nu och i framtiden, om vi vill!

Arrangör: Fredsrörelsen på Orust med stöd av Orust kommun och SENSUS.

Marika Griehsel har Nelson Mandela som förebild och berättar om hans tio bud. FOTO: MAGNUS SPÖRER

Utgångspunkten för kvällens föreläsning är Marika Griehsels (MG) beundran av Nelson Mandela som en stor frihetskämpe, försonare och fredsledare men hon utgår också från sina egna erfarenheter som korrespondent för SVT i Sydafrika och i Afrika under 11 år. Därefter har hon fortsatt att bevaka Afrika men även arbetat som resecciceron.

Presentationen inleds med en kort sekvens ur maken Simon Stanfords film om Mandelas liv. Klippet visar en djup vänskap mellan Mandela och Desmond Tutu. Men klippet visar också hur viktig en samklang mellan allvar och humor kan vara, då en frihetskamp måste ske under så svåra betingelser, som rätt för dessa båda ledare. Johnny Cleggs musikstycke Asimbonanga, tillägnad Mandela, spelas också under föredraget. Marika betonar sångernas betydelse för frihetskampen. De höll liv i kraven tills allt blev ohållbart för regimen.

Man kunde ha trott att 27 år i fängelse skulle ha gjort Mandela bitter – men icke! Desmond Tutu framhåller att Mandela aldrig skulle låta sig helgonförklaras. Och i nästa andetag skojar han om Mandelas dåliga smak vid valet av skjortor.

Föreläsningen sammanfattar Nelson Mandelas banbrytande fredsarbete utifrån rubriken "Fredens väg, Mandelas tio bud" och flera klassiska citat återges under hand. Det första och

övergripande budordet är **UBUNTU**, som i Afrika utgör en filosofi med innebörden, "att vi är människor genom andra människor, att vår mänsklighet är sammanlänkad och om någons mänskliga rättighet kränks är den en kränkning även mot dig". Nelson Mandela var själv nyckeln till fredsmiraklet, en tydlig och principfast ledare med stor flexibilitet och entydigt karaktäriserad av citatet att bevara "a fundamental concern for others". "En man, en röst" var ett oeftergivligt krav, men viljan att förhandla med motståndarna var lika stark, flexibilitet nödvändig för att finna hållbara lösningar.

Satirikern Zapiro åskådliggör detta första fredsbudskap med en teckning och kommentaren "Whatever it is, it's transformed their planet". Han har helt enkelt tecknat vårt jordklot i form av Mandelas huvud och ansikte och kommentaren formuleras av några utomjordingar, som, med utsikt från en annan planet, iakttar denna nya "Moder jords" fredliga skepnad. MG uttrycker sig om teckningen med orden: "Mandela transformerade landet till fred från randen av ett inbördeskrig".

2.DRÖM OM FRED

Ett viktigt citat här är "It always seems impossible until it is done". Som exempel på en uppnådd dröm nämner MG Ghanas 50-årsfirande, 2007, av sin självständighet och att tillväxt sker i landet om än mycket långsamt.

För att ett fredsbudskap skall bli verkligt trovärdigt krävs också ett konsekvent beteende, av ledaren så väl som av vem som helst. Nelson Mandela var noga med sitt eget utseende men gjorde aldrig skillnad mellan människor. Men barn har alltid företräde. Zapiros bild av Moder Afrika, vid firandet av Ghanas 50-årsdag, en kontinent med över 50 nationer.

3. FÖRSONING

Detta är det svåraste, hur skall man kunna försonas och förlåta?

Nelson Mandela personligen utgör plattform och inspiration för detta tredje budskap, ingen fred utan försoning. Han blev en förebild genom förmågan att, även i aktiva handlingar, förlåta det förtryck, som stat och myndighetspersoner utövade under decennier. MG exemplifierar Mandelas vidsynta fredsbudskap bl.a. med händelserna kring mordet på den uppskattade kommunistledaren Chris Hani i mars 1993. En storm av hatiska protester uppstod. Samtidigt befann sig förhandlingarna med apartheidregimen i ett ytterst känsligt läge, då regimen till varje pris ville behålla makt för den vita minoriteten och ständigt saboterade processen. Mandela kunde ändå i detta kärva läge avvärja ett katastrofalt inbördeskrig, och han vågade t.ex. i ett TV och radiotal yttra "kom ihåg att det var en vit, boerkvinna som gjorde det möjligt att gripa Chris Hanis mördare. Hon antecknade

mördarens bilnummer och meddelade polisen". Samtidigt meddelade han på eget bevåg att det blir val om ett år. Det fanns inte tid för mer förhandling.

Mandela har myntat flera viktiga citat om försoningens betydelse, bl.a. "bitterhet medför blott att Du förgiftar dig själv" (Resentment is like drinking poison and believing it will kill your enemies). Han arbetade aktivt för att alla, som begått oförlåtliga brott mot mänskliga rättigheter under apartheidtiden, poliser, militären, affärsmän, att alla skulle härbärgas i försoningsprocessen och få amnesti. Förutsättningen var att de vittnade i Sanningskommissionen och talade om vilka brott de begått och bad om förlåtelse.

Detta arbete var utomordentligt svårt men t o m här hade humorn sin plats. MG exemplifierar med ett drastiskt skämt yttrat av Desmond Tutu om den påfrestning, som det innebär att lyssna till alla berättelser, inom sanningskommissionens ram, om våld och övergrepp: "Om man bara är en dammsugare, som tar emot och suger i sig allt elände, då exploderar man till slut. Men om man är som en tvättmaskin är det bättre, man tar in smutsen, tvättar och sköljer, sen spottar man ut det, då klarar man lyssnandet gång på gång!"

4. FRED

"Be the change you want to see in the world", sa Mandela. "There is no way to peace, peace is the way", sa Mahatma Gandhi, Mandelas förebild.

ANC:s grundläggande attityd var en önskan om förhandlingslösningar! Sharpville-massakern 1960 blev dock avgörande för starten av en väpnad kamp. Uttalad måltavla för dessa angrepp var institutioner och infrastruktur, aldrig människor.

Mandela fanns på USA:s terroristlista ända in på 90-talet.

MG reflekterar kring förtryck, utsugning och krig på den afrikanska kontinenten och dess koppling till åtråvärda naturresurser, ädelstenar och metaller. Upphovet till motsättningar och krig är inte främst av etnisk art. Det grundläggande problemet är, att en grupp skaffar sig maktmedel och roffar åt sig tillgångar på en annan grupps bekostnad. Den obehöriga plundringen av naturtillgångar är ett av skälen till misslyckade försök att bilda nationalstater. MG visar ett foto från diamantgrävning i Sierra Leone. En skål ris om dagen var ersättning för hårt arbete och soldater med gevär runt arbetsplatsen. Inbördeskriget i landet 1991 till 2002 ledde till att en demokratisk stat upprättades med till slut en något rättvisare fördelning av landets tillgångar.

5. UTBILDNING

Budskapet om utbildning, som en viktig nyckel i en utvecklingsprocess. Resultatet av utbildningen kan också bli kontroversiellt. Högre utbildningsnivå hos en befolkning leder till högre ställda krav. Ibland blir detta i sin tur, som i Zimbabwe av Robert Mugabe, besvarat med våld och förtryck.

Afrika, som kontinent, har tillväxt både ekonomiskt och av en mycket ung befolkning. 40-50% av befolkningen i Afrikas länder är 20-25 år eller yngre. MG påpekar utbildningens betydelse för att härbärgera tillväxtprocessen. Kunskap för förädling av råvaror är nödvändig för att ge mervärde åt alla.

6. ATT VÅGA BLI LEDARE I MANDELAS ANDA

MG återvänder till ledarskapsfrågan. Hon citerar Mandela, som på ett klokt sätt hanterade ledarrollen: "Lead from the back and let the others believe they are in the front" and "know your enemy". Mandela själv lärde sig afrikaans för att kunna förhandla med apatheidregimen på dess eget språk – även detta en utbildningsfråga. Ett ledarskaps viktigaste innebörd är att våga konfrontera förtryckarregimer med det dubbelspel, som sker inom statsapparaten. MG exemplifierar från Uganda som är ett land med småjordbruk drivna av kvinnor. Allmän eftersatthet råder i jordbruket, brist på elektricitet, brister ifråga om basfunktioner som skola och sjukvård. Statschefen Museveni låter istället extrema kyrkosamfund organisera infrastrukturen i landet och drar bort strålkastarljuset från statsledningens försummelse genom att t.ex. fokusera på förbud mot homosexuella uttrycksformer.

MG påtalar vikten av kvinnor i ledande positioner. Att kunna leda i Mandelas anda, utan våldsinslag, exemplifieras från Sierra Leone, där stora stölder skedde på t.ex. olika sjukvårdskliniker. Far- och mormödrar tillsattes som övervakare av dessa kliniker och stölderna upphörde.

"Be honest" är en Mandela-paroll. MG vill påvisa att denna värdegrund tydligt anammats av många journalister i Afrika och av civilpersoner som Mister T i Sierra Leone, som arbetar socialt och har målat detta citat på sin bil i stora bokstäver. Korrespondenter från väst borde tydligare visa tacksamhet mot dessa lokala idealister, som med sina kontakter och sitt ansvarskännande ger ditresta journalister möjlighet till viktig rapportering om situationer med krig och umbäranden.

Flera ledare i Mandelas anda omnämns, t.ex. gynekologen Dennis Mukwege. Han har på Panziskjukhuset i Bukavu, DRK, inrättat en avdelning för behandling av kvinnor, som utsatts för gängvåldtäkter i det krig i Kongo där 6 miljoner döds sedan 1996. Margot Wallström, FNs speciella sändebud för arbete mot sexuellt våld mot kvinnor, är också en ledargestalt i Mandelas anda. "Hon kan delegera och vara helt sig själv", säger MG. Marguerite Barankitse, tutsie från Burundi, skapade ett barnhem, The Shalom House, för överlevande barn efter Rwanda-kriget. Paret Ingrid och Peiter leRoux i Sydafrika har bland annat arbetat hårt med AIDS-frågan.

7. ALLAS LIKA VÄRDE

Detta bud representeras av Mandelas uttalande: "I hate race discrimination most intensely". Denna nyckel är grunden för att undanröja all rasdiskriminering och i Zapiros tappning får vi

en satirisk bild för citatet "det är aldrig någon annans fel!" Och: "Real leaders must sacrifice everything for the freedom of their people".

8. ANSVAR

"Att vara en ansvarsfull ledare är att ta just ansvar för sitt folk", ansvar för t.ex. försoningsprocessen. Ur filmen om Nelson Mandela visas ett klipp om sådan försoning, både mellan Mandela och Winnie men också mellan de båda hustrurna, den första Winnie och den andra Graca.

Under denna rubrik om ansvar reflekterar MG kring det "nya Afrika", som hon kallar det, och att hon själv blivit beskriven som en "afro-pessimist". Hon förtydligar sin hållning som rapportör från denna kontinent stadd i utveckling, genom att hänvisa till en ovanlig dröm för någon tid sedan. Drömmen handlade om en situation vid Mandelas frigivning i februari 1990, då Mandela sagt till den församlade pressen, där MG deltog: "Om ni inte rapporterat om våld och förtryck hade jag inte stått här idag". Tolkningen av denna dröm blev således, att MG inte behövde se sig som en afro-pessimist genom sina berättelser om fortsatt förtryck av mänskliga rättigheter i det "nya Afrika". Snarare kan sådana rapporter definieras som att ta ansvar för sina förvärvade kunskaper som undersökande journalist. Till dessa s.k. pessimistiska rapporter kan då höras, att västerländska investeringar inte alltid för med sig det goda som utlovas. Det skapas inte fler arbetstillfällen, ekonomin förbättras inte och någon snabbare utveckling ses ej heller självklart och överallt. Snarare finns stora brister i analysen av följderna av både bistånd och investeringar, av vad som är s.k. snabb utveckling men likaså av följderna av olika journalisters insatser. Hur kan en adekvat analys ske av följderna av olika omröstningar i FN? Leder dessa beslut ända ut i de berörda miljöerna? Vad gör Sverige egentligen, och vad är innebörden i Anders Borgs uttryck "investera svenska värden"? Försäljningen av Jas-planen till Sydafrika utgör en stor skamfläck inom svensk utrikeshandel. Den avtalade motköpsaffären för att skapa tusentals jobb blev inte av. Och Jas-planen står på marken i brist på pengar. Och vad blir innebörden av Hennes och Mauritz' satsning i Etiopien? Är lönerna adekvata? Är det möjligt för de anställda att ansluta sig till fackförbund? Har Sverige konkreta förhandlingsmöjligheter i ett land som Etiopien?

Vad menas med att "samarbetet mellan Saab och Sydafrikas försvarsindustri går bra"? Korruptionen har kommit för att stanna, varför?

En Zapiro-teckning visar Fru Justitia bakbunden, tryckt till marken och med bindel för ögonen, hur skall då rätt kunna skipas?" De som protesterar straffas och tystas – alla blir delaktiga i toppen – kan inte släppa maktens medbrottslingar", yttrar Zapiro. Ändå är det många som tar ansvar på olika områden, informerar om Aids m.m.

Från Soweto visas bild på en folklig uppfinningsrikedom. En mängd pappermaché-dockor har kreerats och placerats på ett torg, som en sorts demonstrations-installation, en ersättning för att medborgarna själva förbjudits att demonstrera. Mandela sade: "Egen befrielse måste medföra att man hjälper andra till befrielse". Ännu ett sätt att ta ansvar.

MG summerar att medias djupare analys och nyhetsrapportering ofta brister i kvalitet, och hon hänför verksamheten till "infotainment", då seriös rapportering ersätts av något som liknar underhållning.

9. EGEN TRÄDGÅRDSODLING

Detta, att odla, att ha kontakt med växandet, är en dold källa till fredligt sinnestillstånd. En trädgård är en plats för kontemplation, reflexion och planering av frihet och fred. På Robben Island lyckades Mandela trots hårt tvångsarbete att även skapa en liten odlingsplätt, vilket gav honom sinnesro samt grönsaker. Och han och de andra fångarna krävde att få studera.

3. KÄRLEK GÖR SKILLNAD

Mandela gifter om sig på sin 80-årsdag med Graca Machel, änka efter president Samora Machel i Mocambique. Kärleken kan fortleva. Under denna rubrik tar MG upp frågan om vår mänskliga förmåga att leva oss in i andra medmänniskors situationer, om hur vi skall överbygga till förståelse av de erfarenheter, som t.ex. flyktingar bär med sig, varför man flytt eller flyttat. Många svenskar utvandrade till Amerika på 1800-talet som följd av missväxt och fattigdom och ville hitta ett bättre liv. Arvet efter Mandela har ställt oss inför ett vägval: att söka den globala vägen till en global familj eller bygga upp murar. Det är egentligen inget val, murar kan aldrig leda till fred.

Innan kvällen avslutas ställes många frågor av publiken både om den aktuella situationen i Sydafrika inför kommande val, befolkningens syn på Jacob Zumas självsvald och många giftermål, om försoningsprocessen i Rwanda, om betydelsen av den starka personlighet, som just Mandela har visat prov på, frågor om de Klerks metoder under frihetskampen att härska och söndra, att sätta grupper inom befrielsekampen upp emot varandra, om den extrema högerens begränsade inflytande idag. En åhörare har många års erfarenhet av Sydafrika och kan vittna om att klyftor mellan människor och ojämlikhet ökar, att de sociala försäkringssystemen inte är av någon egentlig storlek och kvalitet, om attityder i väst att Sydafrika får försöka gå för egen maskin, solidariteten med Afrika i stort ganska ljummen, om att det är politiskt farligt för många att stanna kvar och flyktingströmmarna över Medelhavet som talar ett tydligt språk.

Optimism och pessimism vandrar sida vid sida. Det nya Afrikas framtid bygger på en ung och framåtsyftande befolkning med ett gränslöst kraftfullt arv efter Nelson Mandela att förvalta i en kommande, global fredstid.

Förslag på litteratur

Mandela's Way	av Richard Stengel
Long Walk to Freedom	av Nelson Mandela
Knowing Mandela	av John Carlin

Det nya Afrika
Nelson Mandela
Afrika vänder

av Erika Bjerström
av Sten Rylander
- ” -

Kvällen avslutas med en varm applåd och en inbjudan till Marika Griehsel att bli hedersmedlem i Fredsrörelsen på Orust.

Bokmässan kommer att besökas av Desmond Tutu och hans dotter Mpho Tutu där de ska presentera sin nya bok runt förlåtelse.

Vid anteckningarna

Birgitta Edvinson